

Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas - naujų žodžių lobynas

Visos pasaulio kalbos ilgainiui kinta - tai normalus ir neišvengiamas reiškinys, kurį lemia politiniai, ekonominiai, socialiniai, kultūriniai ir kt. visuomenės gyvenimo pokyčiai. Dėl šios priežasties - poreikio registruoti naująją lietuvių kalbos leksiką - nuo 2011 m. Lietuvių kalbos institute kuriamas viešai prieinamas Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas (toliau - ND; prieiga internete: <https://ekalba.lt/naujazodziai>).

Agnė ALEKSAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

PASAULIOLIETUVIS.LT

Visos pasaulio kalbos ilgainiui kinta - tai normalus ir neišvengiamas reiškinys, kurį lemia politiniai, ekonominiai, socialiniai, kultūriniai ir kt. visuomenės gyvenimo pokyčiai. Dėl šios priežasties - poreikio registruoti naująją lietuvių kalbos leksiką - nuo 2011 m. Lietuvių kalbos institute kuriamas viešai prieinamas Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas (toliau - ND; prieiga internete: <https://ekalba.lt/naujazodziai>).

Dar 1985 m. kalbininkas Jonas Palionis knygoje „Kalbos mokslo pradmenys“ aprašė kintančios kalbos ir banguojančios jūros paralelę:

Leksika - tai tarsi jūra, kuri nuolatos juda, nuolatos banguoja. Nors jos apatiniai sluoksniai, ypač pagrindinis fondas, [...] kartais ištikus šimtmečius ar net

tūkstantmečius išlieka stabilus, bangų nepajudintas, tačiau apskritai žodžiai yra kaitliausioji ir atviriausioji kalbos sistemos dalis. Įvairūs pakitimai visuomenės ekonominiame, politiniame ir kultūriniame gyvenime greit atsispindi ir kalbos leksikoje. Atsiranda koks nors naujas daiktas ar reiškinys, nauja sąvoka, tuoj pat sudaromas ir naujas žodis jiems pavadinti. Antra vertus, pasitraukia iš gyvenimo tam tikras daiktas ar reiškinys, tam tikra sąvoka, ir kartu su juo nugrimzta į praeitį jų pavadinimai (Palionis 1985: 212).

Pagrindinis fondas – tai būtiniausi žodžiai, be kurių lietuviams nebūtų įmanoma susikalbėti (pvz., *alkanas, -a, duona, gerti, koja, mylėti, namas, piktas, -a, ranka, tėvai, vaikas, valgyti* ir daugelis kitų), o kiti žodžiai, keičiantis gyvenimo aplinkybėms, gali „migruoti“ iš aktyviosios leksikos į pasyviają, pvz., senovinį apavą – *vyžas* – pakeitė šiuolaikinė avalynė: *balerinos (balerinukės), čelsiai, įspirtukės, konversiukai, kroksai, laiveliai, louferiai, lubutenai, oksfordai, ugsai* ir kt. (pateikti avalynės pavadinimai – naujažodžiai, fiksuoti ND). Dabar daiktavardis *vyžos* mūsų kalboje likęs kaip istorizmas (žodis, žymintis tam tikrą praeities realiją). Kasdien *vyžų* nedėvime, todėl ir poreikio kasdien vartoti šį daiktavardį nebeliko.

Koki žodį galima laikyti naujažodžiu?

Naujažodžiu (arba naujadaru) vadinamas naujai kalboje atsiradęs leksikos vienetas (žodis, žodžių junginys ir santrumpa), įvardijantis naują realiją, sąvoką ir pan. Vienintelis skirtumas – naujadaru laikomas lietuvių kalboje pasidarytas žodis (pvz., *barborinti* „dirbti kurjeriu išvežiojamosios prekybos tinkle „Barbora“, *orktarakonis* „niek. rusų kareivis – demoralizuotas žiaurus agresorius Rusijos kare Ukrainoje 2022 m.“ (: *orkas* + *tarakonas*), *riedis* „elektra varoma dviratė transporto priemonė“, plg. anglų k. *segway*), o naujažodžiu vadinamas ir savos kilmės (pvz., *asmenukė* „autoportretinė nuotrauka, dažniausiai daroma išmaniuoju telefonu ar interneto kamera ir dedama į socialinius tinklus“), ir svetimos kilmės žodis (pvz., *selfis* „t. p.“ < anglų k. *selfie*).

Rengiant šį duomenyną ir atrenkant žodžius, svarbiausias kriterijus – žodžių ir jų reikšmių pateikimas pagrindiniuose (atraminiuose) žodynuose. Kuriant duomenyną, svarbūs šie žodynai, fiksuojantys iki XXI a. pradžios atsiradusią leksiką:

- „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“ (DLKŽ, 6-asis (elektroninis) leidimas,

2011);

- internetinis „Lietuvių kalbos žodynas“ (LKŽe) (prieiga internete: <https://ekalba.lt/lietuviu-kalbos-zodynas/>) ir LKŽ papildymų kartoteka (prieiga internete: <https://ekalba.lt/lkz-papildymu-kartoteka/>);
- „Tarptautinių žodžių žodynas“ (*Alma littera*, 2001).

Jeigu šiuose atraminiais laikomuose žodynuose nėra konkretaus žodžio ar jo reikšmės, kurios ieškote, vadinasi, Jūs aptikote naujažodį, kurį galite siūlyti ND rengėjams (kaip teikti siūlymus, bus paaiškinta šiek tiek vėliau).

Naujažodžių rūšys

Lietuvių kalboje naujažodžiai būna dviejų tipų: 1) referentiniai (dar vadinami nominatyviniais, būtinaisiais) ir 2) ekspresiniai (dar vadinami stilistiniais).

Referentiniai naujažodžiai įvardija:

- naują daiktą (pvz., *atmintukas* „kompiuterinė laikmena, skirta perkelti duomenims iš vieno kompiuterio į kitą“ (plg. anglų k. *flash memory*), *draskyklė* „įtaisas naminėms katėms – nagams galšti, aštrinti“, *taromatas* „taros supirkimo automatas – įrenginys, kuris užstato sistemos pakuotę atpažįsta automatiškai, ją priima ir grąžina pirkėjams užstatą“ ir kt.);
- vietą, patalpą (pvz., *dendroparkas* „dendrologinis (sumedėjusių augalų) parkas, kuriame kolekcionuojami įvairūs, dažnai reti (svetimžemiai) medžiai ir krūmai“ (plg. anglų k. *dendropark*), *falafelinė* „falafelių užkandinė (vieta, kur galima pavalgyti čia pat gaminamų falafelių)“, *gyvybės langelis* „speciali patalpa, kur galima anonimiškai atnešti ir palikti nenorimą auginti naujagimį (kartais ir gyvūną), kad juo skubiai pasirūpintų budintis personalas“ ir kt.);
- reiškinių, procesą (pvz., *amžizmas* „išskyrimas arba diskriminacija dėl amžiaus, ypač senyvų žmonių“ (plg. anglų k. *ageism*), *breksitas* „Britanijos (Jungtinės Karalystės) pasitraukimo iš Europos Sąjungos procesas“ (< anglų k. *Brexit*), *rinkodara* „rinkos sistemos kūrimo (organizavimo ir valdymo) procesas“ (plg. anglų k. *marketing*) ir kt.);
- paslaugą (*B2B* „verslas verslui“ – kelių verslo įmonių bendradarbiavimas internetu tiekiant prekes ar paslaugas“ (anglų k. *business-to-business (B2B)*), *debesija* „debesų kompiuterija – skaitmeninių duomenų laikymo nuotoliniuose serveriuose paslauga, prie kurios galima prisijungti iš bet

kurio kompiuterinio įrenginio“ (< anglų k. *cloud, cloud computing*), *korepetitoriavimas* „korepetitoriaus paslaugos, t. y. darbas papildomai samdomu mokytoju“ ir kt.);

- maistą ir gėrimus (*gvakamolė* „meksikietiškas padažas (grūstienė) iš trintų avokadų, svogūnų, pomidorų, aitriosios paprikos ir prieskonių“ (< ispanų k. *guacamole*), *mačia* „aukščiausios rūšies žaliosios arbatos arbatžolių milteliai; japoniška ryškiai žalios spalvos kartoka neskaidri arbata, tam tikru būdu gaminama (suplakama) iš tokių miltelių“ (< japonų k., anglų k. perraša *matcha*), *šakšuka* „Vidurio Rytų ir Šiaurės Afrikos šalių patiekalas, kurio pagrindinės sudedamosios dalys – pomidorai, aitrieji pipirai, česnakai arba svogūnai, kiaušiniai ir kuminas“ (< arabų k., anglų k. perraša *shakshouka*) ir kt.);
- asmenį – pagal gyvenimo būdą arba veiklos sritį (pvz., *dogoterapeutas, -ė* „šunų terapijos (dogoterapijos) specialistas“ (< anglų k. *dogo-therapist*), *fleksitaras, -ė* „vegetaras, kuris retkarčiais valgo žuvį ar mėsą“ (< anglų k. *flexitarian*), *galvų medžiotojas, -a* „asmuo, viliojantis darbuotojus pereiti dirbti iš vienos įmonės į kitą“ (plg. anglų k. *head hunter*) ir kt.) ir pan.

Referentiniai (būtinieji) naujažodžiai – stilistiškai neutralūs, jie atlieka informacijos perdavimo funkciją. Jų priešingybė – ekspresiniai (stilistiniai) naujažodžiai, kurie pagyvina sakinę kalbą arba rašytinį tekstą. Šie naujažodžiai parodo lietuvių kūrybiškumą, visuomenė noriai įsitraukia į kalbos žaidimus ir, norėdama nepiktai pajuokauti ar ką nors pašiepti, sumenkinti dėl nederamo elgesio, prikuria įvairių „nerimtų“ naujadarų. Kitaip tariant, mes puikiai susikalbėtume ir be šių stilistinių naujažodžių (turime neutralių šių žodžių atitikmenų), tačiau mūsų kalba / tekstas būtų gerokai skurdesnis, nuobodesnis ir nykesnis, plg. *sovietmečio paminklų pašalinimas* ir *debalvonizacija*, *rusų kareivis* ir *orkas*, *kelių chuliganas* ir *kelių gaidelis*, *tinginystė* ir *slunkizmas* (nuoroda į Kristijono Donelaičio „Metų“ veikėją Slunkių), *pataikavimas Vladimirui Putinui* ir *putlaižiavimas* (: *Putinas* + *padlaižiavimas*), *troleibusas* ir *vielabraukis*, *kvailas žmogus* – *vištasmegenis, -ė* ir pan.

Ekspresiniai (stilistiniai) naujažodžiai pavadina:

- daiktą (pvz., *kiauradiatorius* „juok. kiauras radiatorius“, *pašikniukas* „juok. lenta (paprastai plastikinė), ant kurios galima čiuožti nuo kalno“, *prestižomatis* „juok. prietaisas mokytojo profesijos prestižui matuoti“ ir

kt.);

- vietą, patalpą (pvz., *blusturgis* „menk. turgus, kuriame prekiaujama naudotais daiktais arba rankdarbiais“, *irštvatinklis* „menk. interneto tinklas, skirtas žemiems instinktams tenkinti“, *Vilnecija* „juok. Vilnius, kuris dėl vasaros liūtis patvinus gatvėms tapo panašus į Veneciją“ (: *Vilnius + Venecija*) ir kt.);
- reiškinių, procesą (pvz., *bijūnizacija* „juok. sutelktinis (miesto) puošimas bijūnais“, *dergliava* „iron. dergimas, bjaurojimas žodžiais“, *nenutaijotizmas* „iron. reiškinys, kai, neturint tvirtos nuomonės, vienu kartu tas pats dalykas ir paneigiamas, ir jam pritariama“ (: *ne, nu tai jo*) ir kt.);
- asmenį (pvz., *apsibezdėjėlis, -ė* „menk. pasenusio mąstymo, atgyvenusių pažiūrų kultūros žmogus“, *biuro planktonas* „menk. paprastai mažai uždirbantis biuro darbuotojas, atliekantis įprastas smulkias užduotis ir nesitikintis padaryti karjerą“, *kiaulega* „juok. kiaulinantis kolega“ (: *kiaulė + kolega*) ir kt.) ir pan.

Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, referentiniai naujažodžiai – būtini kalbos vienetai, kad galėtume susikalbėti, keičiantis gyvenimo aplinkybėms (atsiranda naujų daiktų – reikia juos kaip nors pavadinti), o ekspresiniai naujažodžiai – tai kalbos žaidimo rezultatas. Jie vartojami sakytinėje kalboje, meniniame tekste, piktinantis, juokaujant ir pan. Tokie teigiamą (maloninis, mažybinis, juokaujamas) arba neigiamą (ironiškasis, menkinamas, niekinamas, vulgarusis) ekspresinį atspalvį turintys naujažodžiai parodo kalbančiojo / rašančiojo santykį su aptariamu asmeniu, reiškiniu ir pan. Stilistinį atspalvį turintys naujadarai niekada nebuvo, nėra ir nebus siūlomi kaip įprastų, tradicinių žodžių pakaitalai (žr. 1 pav.).

Reikšmė ir vartoseną

Apibrėžtis: linksmas troleibuso pavadinimas.

Pastabos
vartotojams: sklando mitas, kad šį žodį yra sukūrę kalbininkai, turėdami rimtų ketinimų pakeisti skolinį *troleibusas*; tačiau *vielabraukis* yra tik anekdotų srities žodis, sukurtas nežinomo autoriaus iš pačių žmonių.

Vartojimo sritys: transportas

Funkciniai
atspalviai: laisvasis stilius

Ekspresiniai
atspalviai: juokaujamas

1 pav. Naujadaro vielabraukis „reikšmės ir vartosenos“ langas

Duomenyno lankytojams ne tik paaiškinama naujo žodžio reikšmė, bet, jei yra svarbios papildomos informacijos, ji pateikiama lauke „pastabos vartotojams“. Šiuo atveju paneigiamas mitas, kad kadaise kalbininkai vietoj *troleibuso* neva siūlė vartoti *vielabraukį*.

Naujažodžių atsiradimo būdai

Aptarėme naujažodžių tipus, o dabar reikėtų išsiaiškinti, kaip nauji žodžiai atsiranda mūsų kalboje.

Lietuvių kalboje skiriami trys pagrindiniai naujažodžių atsiradimo būdai:

- žodžių darymasis savo kalbos darybos priemonėmis (pvz., *dažasvydis* „komandinis sportinis žaidimas – kaukėtų žaidėjų šaudymasis iš pneumatinių ginklų kamuoliukais, pripildytais dažų“, *medūzauti* „gaudyti medūzas“, *paštomas* „pašto siuntų savitarnos terminalas“ ir kt.);
- lietuvių kalboje jau esamam žodžiui suteikiama nauja reikšmė (pvz., *bebras* „iron. kas valstybinėje veikloje nėra atsikratęs senajai sovietinei nomenklatūrai būdingų metodų rūpintis tik savo interesais (įdarbinti savus šiltose vietelėse ir pan.)“, *kibiras* „juok. pasenęs, prastas ar

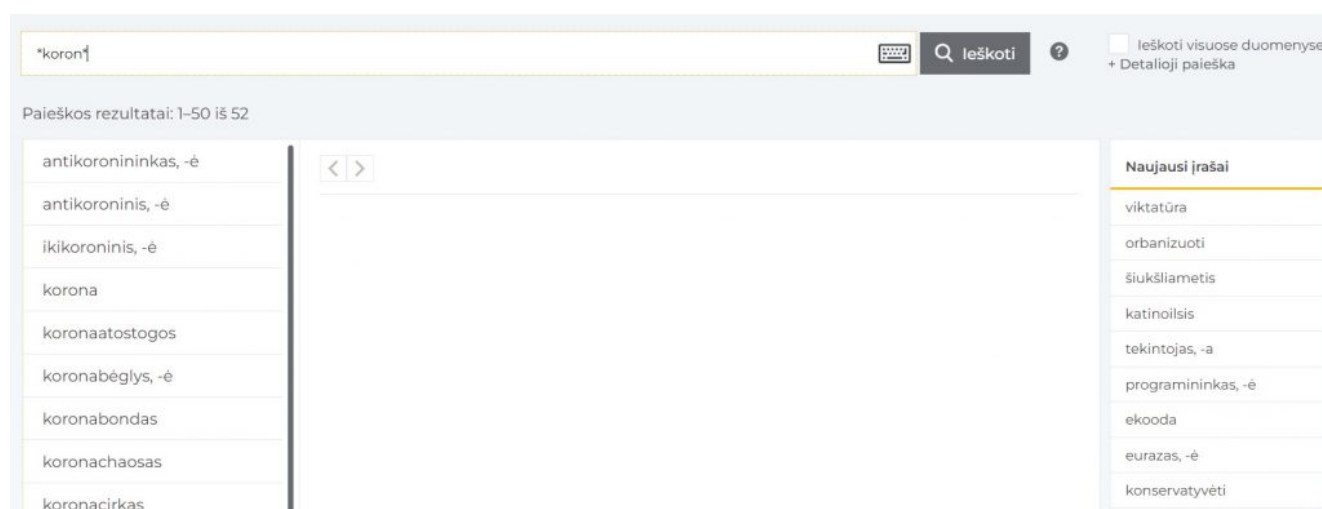
senovinis lengvasis automobilis“, *lubos* „viršutinė ko nors (kiekio, galimybių) riba“ ir kt.);

3) žodžių skolinimasis iš kitų kalbų (pvz., *baristas*, -ė „kavos virimo meistras, kavos virėjas“ (< italų k. *barista*), *krembriulė* „plikyto kremo desertas su deginta plutele“ (< prancūzų k. *crème brûlée*), *vaibas* „emocinė kokio nors objekto kuriama (spinduliuojama, „vibruojama“) atmosfera“ (< anglų k. *vibe*) ir kt.).

Šių metų balandžio mėn. duomenyje buvo fiksuoti 8776 nauji kalbos vienetai (ND nuolat pildomas). Daugiausia pateikta lietuvių k. pasidarytų naujadarų, šiek tiek mažiau rasta skolinių ir visai nedaug – semantinių naujadarų (naujos reikšmės žodžių).

Paieškos galimybės duomenyje

Duomenyje naujažodžių galima ieškoti 1) paieškos lauke, įrašant konkretų žodį (pvz., *mocarela*) arba žodžio fragmentą (pvz., **koron** – žvaigždutė rodo, kad galima bet kokia raidžių seka prieš žodžio šaknį ir po jos (žr. 2 pav.), 2) antraštyne, 3) naujausių įrašų sąrašė, taip pat 4) skaitant ND naujienas (žr. 3 pav.). Naujienose (kaip ir visame duomenyje) mėlynai paryškinti žodžiai yra aktyvūs. Paspaudus pelyte tokį naujažodį, atsivers naujas langas su išsamia pasirinkto naujažodžio informacija. Siekiant patenkinti vartotojų poreikį ieškoti informacijos pagal kelis arba vieną sudėtingesnę paieškos kriterijų, buvo sukurta detalioji paieška (žr. 4 pav.).

2 pav. Paieškos rezultatai pagal paieškos užklausą **koron**

A A B C Ć D E Ę Ė F G H I J Y J K L M N O P R S Š T U Ū Ū V Z Ž X Q W 0-9

Paieška leškoti visuose duomenyse [+ Detalioji paieška](#)

Paieškos rezultatai: 1-50 iš 8776

<ul style="list-style-type: none"> a la carte abaja ABBAtaras abenomika 	<h3>Naujienos</h3> <p>2023-04-01 Ne tik <u>fidistai</u> ir <u>fideranai</u>, bet ir visas Vilnius šventė fizikų dieną – FIDI. Šiemet jau 55 kartą.</p>	<h3>Naujausi įrašai</h3> <ul style="list-style-type: none"> viktatūra orbanizuoti šiukšliametis
---	--	--

3 pav. Paieškos galimybės ND

BENDROJI INFORMACIJA	REIKŠMĖS IR VARTOSENĄ	VARTOSENOS PAVYZDŽIAI
Antraštinis žodis <input type="text"/>	Apibrėžtis <input type="text"/>	Saltinis <input type="text"/>
Antraštinis žodis nuo <input type="text"/>	Vartojimo sritis <input type="text"/>	Saltinio rūšis <input type="text"/>
Antraštinis žodis iki <input type="text"/>	Semantiniai požymiai <input type="text"/>	Metai nuo <input type="text"/>
Kalbos dalis <input type="text"/>	Atitikmuo <input type="text"/>	Metai iki <input type="text"/>
Giminė <input type="text"/>	Funkcinis atspalvis <input type="text"/>	Naujažodį pavartojo <input type="text"/>
Formos variantas <input type="text"/>	Ekspresinis atspalvis <input type="text"/>	
Kilmė <input type="text"/>		
Originalo forma <input type="text"/>		
Ypatingasis požymis <input type="text"/>		

4 pav. ND detaliosios paieškos laukai

Sakykime, duomenyno lankytoją domina nuo 2023 m. lietuvių kalboje pasidaryti juokaujantieji vyriškosios giminės daiktavardžiai, kurių vartosenos sritys - aplinka ir laisvalaikis. Matome, kad sistema pateikia du paieškos rezultatus pagal šiuos kriterijus, t. y. *katinoilsis* „juok. katiniškas poilsis“ (: *katinas* + *poilsis*) ir *šiukšliametis* „juok. netikęs tranzito vairuotojų įprotis šiukšlinti pakeles“ (žr. 5 pav.).

BENDROJI INFORMACIJA		REIKŠMĖS IR VARTOSENA		VARTOSENOS PAVYZDŽIAI	
Antraštinis žodis	---	Apibrėžtis	---	Šaltinis	---
Antraštinis žodis nuo	---	Vartojimo sritis	☐ aplinka ☐ laisvalaikis	Šaltinio rūšis	<input type="text"/>
Antraštinis žodis iki	---	Semantiniai požymiai	<input type="text"/>	Metai nuo	2023 <input type="button" value="✕"/>
Kalbos dalis	☒ daiktavardis <input type="text"/>	Atitikmuo	---	Metai iki	---
Giminė	☒ vyriškoji <input type="text"/>	Funkcinis atspalvis	<input type="text"/>	Naujažodį pavartojo	---
Formos variantas	---	Ekspresinis atspalvis	☒ juokaujamas <input type="text"/>		
Kilmė	☒ lietuvių <input type="text"/>				
Originalo forma	---				
Ypatingasis požymis	<input type="text"/>				

Paieškos rezultatai: 1–2 iš 2

kainoilsis		Naujausi įrašai
siukšliametis		viktatūra

5 pav. Detaliosios paieškos rezultatai pagal šešis paieškos kriterijus

Duomenyne informacija apie konkretų naujažodį (pvz., *savipagalba*) yra suskaidyta į du stambius blokus: 1) „bendroji informacija“ ir 2) „reikšmė ir vartosena“. „Bendrosios informacijos“ lauke pateikiama kirčiuota naujažodžio forma ir kirčiuotė (jei galima nustatyti), nurodoma rūšis, žodžio klasė, kalbos dalis ir kilmė, informacijos pateikimo ir atnaujinimo datos (žr. 6 pav.).

Bendroji informacija

Kirčiuotos formos: savipagálba

Rūšis: naujadaras

Žodžio klasė: darinys

Kalbos dalis: daiktavardis

Kirčiuotė: 1

Kilmė: neklasifikuota

Pateikta: 2011-11-20

Atnaujinta: 2014-01-20

6 pav. Žodžio savipagalba „bendrosios informacijos“ laukas

„Reikšmės ir vartosenos“ lauke pateikiama apibrėžtis, pastabos vartotojams (jei tokių yra), nurodoma vartojimo sritis / sritys, kodifikacija ir varianto statusas – šie du laukai teikia informacijos, ar naujažodis gali būti vartojamas bendrinėje lietuvių kalboje. Visi ND fiksuoti naujažodžiai pateikiami su originaliais vartosenos pavyzdžiais ir tikslia metrika (žr. 7 pav.).

Reikšmė ir vartosenos

Apibrėžtis: sau teikiama (dažniausiai psichologinė) pagalba.

Pastabos vartotojams: bendrinėje kalboje vartotinas tinkamesnės darybos įteisintas darinys *savigalba*.

Vartojimo sritys: psichologija

Kodifikacija: neteiktina

Varianto statusas: nenorminis

Vartosenos pavyzdžiai

1-as pavyzdys

Pavyzdys: XIX a. pabaigoje – XX a. pirmaisiais dešimtmečiais pasirodė gausybė **savipagalbos** (*self-help*) knygų, kuriose mokyta ir to, kaip pasiekti finansinės sėkmės ir treniruoti valią.

Šaltinis: Literatūra ir menas

Šaltinio rūšis: spausdintinė žiniasklaida

Metai: 2010

Kita metrika: 07 09.

Naujažodį pavartojo: Mindaugas Peleckis

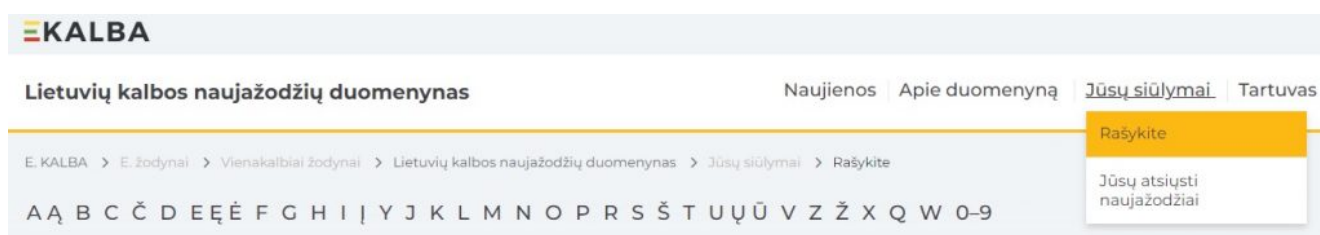
Pavyzdį pateikė: Rita M.

7 pav. Žodžio savipagalba „reikšmės ir vartosenos“ laukas

Jei norėtumėte sužinoti daugiau apie naują žodį, žodžių junginį ar santrumpą, būtų pravartu pasižvalgyti po Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyną.

Siūlykite naujažodžius duomenynui

Žinoma, visuomenė gali ne tik ieškoti informacijos šiame duomenyne, bet ir prisidėti prie jo pildymo. Jei rašytiniame tekste (grožinė literatūra, tinklaraščiai, internetinė žiniasklaida, komentarai ir pan.) ar sakytinėje kalboje (žinios, radijo ir televizijos laidos, šeimos narių, draugų, kolegų pokalbiai ir pan.) perskaitėte / išgirdote Jums neįprastą, naujai skambantį žodį ir jei jo nėra atraminiuose lietuvių kalbos žodynuose (apie kuriuos rašyta šio straipsnio pradžioje), vadinasi, Jūs radote naujažodį. Jį galite pasiūlyti duomenynui, užpildę internetinę formą, kurią rasite pačiame ND (rinktis skiltį „Jūsų siūlymai“ → „Rašykite“) (žr. 8, 9 pav.).

8 pav. ND skiltis, kurioje pateikta naujažodžių siūlymo forma

Rašykite, siūlykite naujažodžius

Jeigu norite pasiūlyti savo surastą kokiuose nors šaltiniuose naujažodį, surašykite duomenis ir išsiųskite:

Naujažodis *

Reikšmė

Pavyzdys *

Šaltinis *

Kita informacija

Siuntėjas *

Sutinku, kad vardas (pavardė) būtų rodoma viešai

El. paštas

Aš ne robotas

9 pav. Naujažodžių siūlymo forma

Laukai, kuriuos privaloma užpildyti, pažymėti raudona žvaigždute. Taip pat galite teikti ir naujus duomenyne jau fiksuotų naujažodžių vartosenos pavyzdžius.

Šį straipsnį apie naujažodžius ir Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyną galima apibendrinti rašytojos Vaivos Rykštaitės mintimis iš knygos „Kaip būti“:

Rašydama lietuviškai patiriu malonumą, šokdinu žodžius kaip patinka, kartais sąmoningai ieškau kokių senesnių, iš vaikystės, kurie išsyk sukelia nostalgiją, pavyzdžiui, „čėdau“, „škada“ ar koks pas močiutę ant „pečiaus“ užsilikęs „rundėliukas“. Nesakau, kad esu gera ar bloga rašytoja. Tačiau lietuvių kalba man lyg milžiniškas žodžių prekybos centras, kuriame esu seniausia darbuotoja ir žinau beveik kiekvieno produkto naudojimo instrukcijas ir sudedamąsias dalis, [...] (Rykštaitė 2021: 16).

Duomenyne pateikti naujažodžiai, kaip jau buvo minėta, rodo lietuvių kūrybiškumą, puikią kalbos pajautą. Visuomenė (kitais tariant, gimtakalbiai, arba „seniausi darbuotojai“) geba „šokdinti žodžius kaip patinka“, kaip jiems norisi. Lietuviai pagal jau esamų žodžių darybos modelius, žodžių darybos taisykles (tekste meniškai įvardytomis „produkto naudojimo instrukcijomis“) kuria tiek referentinius, tiek ekspresinius naujažodžius. „Sudedamosios dalys“ – tai priešdėliai, sandūra (dviejų žodžių šaknys), priesagos, galūnės, su kuriomis pasidaroma naujų žodžių.

Didysis dvidešimties tomų „Lietuvių kalbos žodynas“ (vienas iš atraminių žodynų, renkant medžiagą ND) – tai „milžiniškas žodžių prekybos centras“, kuriame galite rasti pačių seniausių lietuviškų žodžių, kuriuos vartojo mūsų seneliai, proseneliai, pvz., tekste minimus *čėdyti*, *škada*, *pečius*, *rundelis* ir pan. Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas – dar, palyginti, nedidelė naujų žodžių sanakaupa (prisiminkime – straipsnio rašymo laikotarpiu ND pateikti 8776 kalbos vienetai), tačiau itin svarbi. Žmonių kuriami naujažodžiai paneigia mitą, kad lietuvių kalba nesugeba prisitaikyti prie šiuolaikinio žmogaus gyvenimo tempo ir poreikių, kad yra senamadiška, nuobodi ir skurdi. Štai ką apie lietuvių kalbos galią rašo ką tik cituota autorė:

Rašyti lietuviškai man lyg groti pianinu – džiaza! Gal ir nusigroju, bet vis tiek žinau visas natas ir grodama tuo pat metu galiu treptelėti koją, dunksėti delnu į sieną, bilsnoti, barbenti pirštais, girgždinti pianino dangtį, dainuoti, ūbauti, ulbauti, šnabždėti, dūsauti, girgždinti kėdę, krenkšėti, batu gurgždinti ant žemės aptiktą akmenuką, o užsimaniusi tylos – dzingtelėti peiliu į puspilnę taurę. Man atrodo, jei reikėtų, galėčiau sugalvoti naują lietuvių kalbos veiksmažodį. Keisčiausia, kad tą negirdėtą žodį turbūt suprastų ir kiti. Ar bent nujaustų

(Rykštaitė 2021: 16).

Be „nusigrojumų“ neįmanoma bet kokia kūryba, net ir naujų žodžių. Duomenyno laukai „pastabos vartotojams“, „kodifikacija“ ir „varianto statusas“, kaip buvo minėta, teikia informacijos apie žodžio darybos taisyklingumą, vartosenos galimybes ir pan., pvz., naujadarą *pritraukėjas* galima laikyti „nusigrojimo“ rezultatu (žr. 10 pav.).

Reikšmė ir vartoseną

Apibrėžtis: prietaisas, kuriame įmontuotas magnetas, padedantis lengviau atidaryti ir uždaryti duris.

Pastabos vartotojams: bendrinėje kalboje nevartotinas netaisyklingos darybos žodis durų prietaisui vadinti; taisyklingai – *pritraukiklis*.

Vartojimo sritys: buitinis

Kodifikacija: neteiktina

Varianto statusas: nenorminis

Kiti variantai: [pritraukiklis](#)₁ [norminis (pagrindinis)]

10 pav. Naujažodžio *pritraukėjas* „reikšmės ir vartosenos“ langas

Duomenynas įrodo, kad, esant reikalui, lietuviai geba sukurti naujų daiktavardžių, būdvardžių, veiksmažodžių ir kt., o tai, kad tą negirdėtą, naują žodį supranta ar bent apytikslę jo reikšmę nujaučia kiti lietuviai, įrodo, kad bendra kalba, kalbos pajauta – svarbus veiksnys, vienijantis tautą.

Straipsnių ciklas „Lietuvių kalbos naujovės ir įdomybės“. Straipsnį rėmė Valstybinė lietuvių kalbos komisija.

Jeigu norėtumėte publikuoti visą straipsnį ar jo dalį, prašom nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.